rium est: nam candidum igne concrescit, frigore non: uitellum uerò igne non concrescit, sed moderato liquidum remanet, immoderato cogitur: sed non concrescit, imò friabile fit: cõcoctum enim magis candidum, ex quo pullus gignitur, & ipsum è luteo (ut diximus) exprimitur ui caloris: minus tamen nutrit, & est frigidius luteo. Nascuntur oua in pedes, non in caput, ut animalia: quia animata non sunt, ideoq; se conuertere nequeunt: annexi autem sunt utero, umbilico proprio.

Proprietates candidi & lutei contrariæ.

HIERONYMI CARDANI MEDIOLANENSIS MEDICI, DE RERVM VARIETATE. Liber VIII.

De Homine.

HVMANA NATVRA. CAP. XL.

Homo mortalib. omnibus reb. in tribus præcellit.

OMO, omnibus mortalibus rebus tribus præcellere uidetur: quòd multa habeat solus: quòd quæ cum alijs cõmunia habet, meliora sint: quodq; omnium sit capax. Propria homini sunt mẽs, atque hæc illum superis æquat: inde ratio, quæ mortalibus eum præfert: tertium quod & nobilissimum, est manus. Aliæ tamesi manũ habere uideantur, differre tamen, & non esse

esse ueram brutorum animalium manum quisq; ut intelligit, ita pauci cur manus non sit, dicere nesciunt. Differt aũt manus humana à simarum manu, firmitate plurimum, atque situ. Sed & solus homo, uerè erectus est. Simijs, fœmoris os obliquius acetabulo committitur: & quidam musculi in tibiam longiùs extenduntur. Quamobrem bene se habet illud poëticum:

Os homini sublime dedit cœlumq; tueri,
Iussit & erectos ad sydera tollere uultus.

Homo quæ solus habet

Solus habet cordis cuspidem non in medio, sed in sinistra parte: solus ambi dexter est, cùm cætera animalia dextra parte sint ualidiora: solus, in inferiore palpebra supercilia: solus ridet: solus loquitur: (picæ, corui, psitaci, imaginem solam sermonis habent) soli, patet umbilicus: soli pars anterior pilis magis abundat: soliq; ex mento barba: solus, in uenerem fermè omni tempore pronus: solus, pedum digitos breuiores longè quàm manuum.

Porrò & in his quæ illi cõmunia sunt, cũ alijs animalibus, tantũ etiam habet discriminis, ut sua etiã hæc uideantur. Veluti sensus tã interiores quàm exteriores, quibus sensibilium medullã percipit, non ut cætera animalia solũ cortice. Vide memoriam hominis quanta sit? ut aliorũ animalium penè nulla uideatur. Similiter & formæ dignitas, et capitis pilorũ multitudo, multitudo & musculorum totius corporis, & ideò quaqua uersum motuũ facilitas, pectoris amplitudo, & pedum, mammarum in pectore altitudo, sanguinis copia ac tenuitas & claritas, cerebri quoq; abundantia, & uesicæ magnitudo, linguam quoq; latam, mollem & solutã à uinculis, cor & pulmones calidissimos. Somnia tam multa & uaria uidet, ut solus somniare dici possit. In eius genere, plurimum musculus à fœmina differt.

Homo in quibus præcellat.

Vt uerò

Homo quæ solus patiatur.

Vt uerò multa habet præcipua bona, ita & multis malis præter cætera affligitur. Soli enim cor palpitat, solus titillationis sensum habet, solus plorat fermè, quanquam & equos, & phasianos, & thynnos, plorare quidam existimẽt, sed solum lachrymas fundunt. Solus mutus nascitur, clauduſq; lithiasim natus solus & penè uitiliginem patitur. Equis sanguis profluens è naribus, à pulmonibus uenit, unde lætiferum, homini soli per nares è capite. Solus lingua hæsitat, soli è cicatricibus pili non prodeunt. Tardissimè uerò proficit uocem, sternutatio illi frequentior, & oculorum situs peruersio.

Frequentius oritur oblæsus cæteris animantibus, tardiusq; graditur. Cæsij plerunq; illi nascenti oculi sunt, & maximè tempora nascendi mutat: quæ omnia ad imbecillitatem pertinent.

Naturæ hominũ uariẽ.

At ipse solus uidetur è diuerso, omnium animalium uices subire. Truculenti enim quidam ut tigres, alij rapaces ut lupi, alij immanes ut serpentes, alij fortes & crudeles, ut leones, timidi alij ut lepores, & inuidi ut canes, sordidi alij ut sues, alij natant ut pisces, alij uirulenti, ut uiperæ & ceraſtes, humani alij ut agni. Atq; ita de alijs. Non desunt etiam qui formam mutent, ueluti cùm digitis pedum prælongis scandunt, ut mures ac simiæ. Alij aures habent mobiles, ut Vesalius narrat se uidisse Patauij iurisconsultũ Claudium Symionium Foroiuliensem uirum facetum, & Petrum Rauascherium Genuensem uirum fortẽ & strenuum. Videntur autem morũ discrimina, humanitas, lautitia, splendor, cultus corporis, habitatio, pudicitiæ cura in mulieribus: eruditionis in pueris, cibi & potus. Sunt & ingenia acria, hebetia, aliaq; huiusmodi: ut cultus religionis, fides, prudentia, fortitudo, modestia, cõstantia, cæteraq; talia. Hæc aũt

Homines aurib. mobilibus.

natura

natura loci constant, consuetudine, legibus, & necessitate quadam. Mansueti sunt Indorum quidam: Scythæ autem & Parthi, quos communi nomine nũc uocamus Tartaros, feri. Extrema quidem non solùm in regionibus, sed etiam ætatibus feritatem retinẽt. Antiquo tempore, ob robur corporum & libertatem, cùm nullis arcerentur legibus, incultosq; animos gererent: postremò ob uafriciem. Verùm extremum in omnibus, ubi ultimò imperium fuit. Nam neque imperare absq; maxima prudentia ac ciuilitate contingit, nec imperium parare absque fortitudine. Nam qui imperant & acquirunt, alij sunt ab his per quos acquiritur. Neque ubi cõstiterit Imperium, alij mores, alius cultus esse potest: cùm igitur ad Italos postremò Imperium peruenerit, omnia discrimina in illis magis erunt, & maiora quàm in ullis alijs gentibus. Constitutis igitur Italis in altero extremorum, reliquum obtinebunt Anthropophagi, quos nunc uocant Canibales. Hi enim ut nomine ipso decernitur, humanas carnes edunt: ab omni cultu corporis atq; animi, tũ ædium ac liberorum, uxorumq; alieni. Adeò ut cum seruabus coëuntes & filios procreantes, illos comedant. Proximi his sunt Scoti sylueſtres, ac Scythæ, et Hispani. Nulla enim gens Italis similior est. In horum rursus medio Angli, & Germani: ex aduerso latere Galli positi sunt: licet enim Hispanis Galli situ sint proximiores, loci tamen ratione et diei prolixitate plus distant. Vnde fit, ut Angli ob utrunq;, plus etiam Gallis, ab optimo genere, & medio distent. Corpora autem minus differre uidentur calore maris, frigus regionis moderante.

Hominum genera sex.

Sed plurimũ in cunctis leges possunt: si Rex Edoardus sextus huius nominis, adolescentulus miræ spei superuixisset, non parũ ad totius regni institutionẽ contulisset. Beata enim

Edoardi sexti regis Angliæ laus.

enim (ut inquit Plato) Respublica, in qua reges philosophi sunt. Sed alia maiore causa forsan non expediuit. Regem enim cuncti suspiciunt, & iuxta illud Claudianum,

Regis ad exemplum nec sic inflectere sensus
Humanos edicta ualent, quàm uita regentis,
Mobile mutatur semper cum Principe uulgus.

Cur hominum tã uarij mores, naturaq;.

Vt uerò generalis quædam ratio conditionis hominum habeatur, tum cæterorum animantium, scire expedit, terras quasdam esse steriles, quæ paucas herbas salutares atq; homini utiles nutriãt: plerasq; autem salsuginosas atq; amaras: optimæ uerò imbecilles, tum propter nutrimenti inopiam, tum naturæ terræ contrarietatem. Vnde fit, ut etiam animalia sint minus robusta, pinguia atq; fœcunda. Et præcipuè usui hominum accommodata, ut oues ac boues. Ex his itaq; nutriti homines fiunt macilenti, laboriosi, agiles, industrij, fortes, crudeles, naturæq; ferarum similes. Sunt & seditiosi atque iracundi, nec fideles, nec ingeniosi natura. Cute sunt aspera, nec magni. Sic igitur ex elementis, alimenta: ex his, corpora: ex his autem, mores. Vnum uerò exemplum pluribus sufficiat explicandis. Causa uerò horum, ut aliqui sint molliores cane leui Indiæ occidentalioris, alij mustela ferociores, alij uiperis (ut dixi) uirulentiores, est (ut exempli causa proponatur) quòd in aconito partes sint tres terræ exustæ, puræ autem una, & tantundem aquæ: exustæ uerò & quasi corruptæ, duæ. Hæc quidem confractis primùm inuicem uiribus, quemadmodum dictum est, aconitum creant. Si autem denuò redundantur, manente mensura, uiperam generabunt: & rursus refracta hominem uirulentum, & ipsa uipera uenenosiorem. Ob hoc igitur pleraque animalia uenenosa etiam uenenatis alunturur. Et uiperæ bufonibus, terra quoque corrupta & uenenatis

nenatis herbis. Et rarò ob id natura hæc tam praua homi-
nibus contingit, quòd etiam rara uenenatis utantur alimen
tis. Indi tamen uiperis & pediculis, quod sordidius est, ac
rubetis uescuntur: non omnes, sed quibusdam in regioni-
bus tantùm. Refert quoque Albertus, puellam se uidisse tri
ennem, quæ cùm libera dimittebatur, accurrebat ad ara-
neas, captasq; auidè deuorabat: tantumq; abfuit ut earum
usu læderetur, ut etiam pinguior fieret. Itaq; nil mirum
est, Numidas tam feros esse, uescuntur enim camelis & stru
thijs assatis. Et in Fessa, Aphricæ urbe maxima, morbosi,
uescuntur enim ferculis ex farina & fructibus ter in die.
Degenerant autem moribus celerius quàm corpore, quo-
niam mores faciliùs mutari possunt: & etiam ab alijs cau-
sis iuuantur, ut sunt consuetudines. Exiguus etiam humor
potest mores perturbare, cùm afficiat spiritus: at in aliam
formam non potest mutare, quin cor mutet. At hoc diffi-
cile est, quin ita excedat, nisi sensim fiat. Ideò in pestilentijs
contingit hoc: sed corpora eorum qui afficiunt, iam & i-
psa ut moriantur, parata sunt. Ergo in omnem naturam
alimenta mutare possunt homines, imò & canes, ut aliâs
de rabiei causis dictum est. Itaque diligenter studendum,
quo quis alimento utatur. Qui ergo ferarum carnibus a-
luntur & aromatibus, omnes feri & truculenti euadunt:
qui oleribus, contrà. Effectus uerò ex consequentibus per-
spicere licet, uelut cùm essemus Basileæ iam biennio, pestis
eos solos afflixerat qui essent Heluetij: adeò ut eo toto tem-
pore uix unus aut alter (dictu mirum) Gallus, aut Italus
obierit: uelut cùm pestis pecudes affligit, homines non: &
homines sic, equos autem & canes non. Manifestum est
igitur homines inter se paulò minus differre, quàm ab il-
lis bruta animalia: quòd mensuris elementorum non secus

Pestis cur cõtagio efficiat & occidat.

Pestis quædã mira in Heluetijs.

quàm

quàm ab illis, inter se differant: licet omnes æquè confractis uiribus, aut proximè constent. Haud dubium igitur esse debet, quin serpentes plantis, homines serpentibus, uenenum magis exitiale & præsens afferant. Pestis tamen non adeò celeriter quandoq; occidit, ut serpentium quidam: quòd pestis, tantùm uaporem afferat: serpens, ueneni substantiam, ac uulnus. Nec scio, morbum magis celerem mortem afferentem peste, uno solo attonito excepto, qui præter cæteros suprà connumeratos, & ipse solùm hominem uexat. Sed sunt etiam pestis genera, quæ non minus ictu oculi homines occidunt, quàm morbus attonitus.

Homo cur uolare nequeat.

Cùm igitur ad omnia habilis uideretur humana natura hoc solùm ei repugnat, ne uolare possit. Id cõtingit, quoniã non à temperamento hoc pendet, sed à forma. Adeò uerò hoc naturæ nostræ repugnat, ut ne per fabulã ausi sint somniare, ut de Thyaneo plurima confingunt. At certum est, nihil illi esse difficilius propter molem.

Barba cana uel candẽs quid significet.

Cur uerò cùm totus sit glaber, barbam habeat & densam & oblongam? Quid aliud quàm extremæ eius calidita tis indicium? Nõ quidẽ totius, sed genitaliũ. Indicio, quòd neq; pueris, nec mulieribus, nec eunuchis barba oritur, nec alibi quã in mento. Eunuchis orta seruatur, non tamen (ut dixi) oritur. Quibus ergo decidit, corruptionis circa genitalia est argumentum: ut in Indico morbo. Si uerò cadant & capilli, tabem & uniuersi corporis malũ habitum. Si uerò capilli soli, siccitatem cerebri & ab initio, ob id sensuum perspicuitatem. Eadem ratione si barba sola canescit, imbecillitatem genitalium, & impotentiam ad uenerem significat. Sicut si solã capilli canescant, curas & cerebri imbecillitatem ac timores. Velut si utrinq; canicies contingat, senilem habitum & totius corporis refrigerationem.

Viden-

Videntur autem omnia quæ ipsi homini contingunt, hominis ipsius esse, non autem corporis aut animi. Dolet corpus: non equidem, sed totus homo. Tristatur animus? non per fidem meam, sed homo ipse. Ita & intelligit. Dico autem de his affectibus, quæ cum cognitione fiunt. Nam de alijs, siue sit ita, seu non, parum nobis esse curæ debet. Itaq; cùm totus homo semper afficiatur, modò tamen initium à corpore trahitur, ut in dolore: modò ab anima, ut in tristitia et timore: modò ab utroq;, ut in somno ac uigilia. Quærendũ est igitur, postquã unus omnia esse uidetur, sapientissimus, stultissimus, optimus, pessimus, robustissimus, imbecillissimus, felicissimus, atque infelicissimus. An omnia hæc adsint, aut nihil horũ. Nam aliquod horum adesse, aliquod non, iustũ non sit. Neq; uerò plures his quatuor differentijs esse possunt. Ad animi enim substantiã & mentem, pertinet sapientia & stultitia. Ad qualitatem, probitas & improbitas. Ad probitatẽ, omnes uirtutes: ad improbitatẽ, omnia uitia referuntur. Corporis autem qualitas ad robur & imbecillitatem, ad quas sanitas & morbus, perspicacitas sensuum & obtusio referuntur. Forma autem, alienum bonum est, non proprium. Felicitas & infelicitas, omnia quæ fortunæ subiacent amplectuntur. Quòd uerò maximum est in his omnibus, an efficax, an quasi somniũ? cùm enim ad res præsentes spectio atq; futuras, spes, metus, actionesq;, egregiũ aliquid uidetur esse humana uita: cùm uerò ad præterita, lõgaq; obliuia, non somniũ, nõ umbra, (hæc enim aliquid esse uidentur) sed somniũ umbræ potius apparet. Nuper inspiciebã duos improbos, qui ducebantur ad mortem (ferre autem illam uidebãtur fortiter) sub ipso mortis tempore, de more, quædam in aures sacerdotũ garrientes, quæ forsan illi magna existimabãt; ac spectatoribus fabula uidebatur.

debatur. Omitto nunc diuina (nam hæc in Dei sunt æstimatione quanti sint) de humanis loquor. Quod ergo illis magnũ aliquid uidebatur, nobis instantis tẽporis cõtemplatione, nihil prorsus uidebatur: imò tale quippiã erat. Cætera ergo mortaliũ paulò maiuscula etiam talia erunt, quamuis falsi specie decipiamur. Et quod omninò propter recentem memoriam aliquid esse creditur, successu tẽporis manifestè ad interitũ etiam imaginis peruenit. Nihil uerò cũm ex re ipsa pereat, statim ut non est, tanquam nunquã fuisset, æstimãda erit. Sæuissima est omnis publica mors, si quid aliud, ob quinq; causas. Prima, quòd diu meditatione miseros affligit, ut una dies anni centũ uideãtur mœroris: centiesq; ac millies prius moriatur, q̃ moriatur. Inde refer carceris sordẽ, uincula, & miseriã, & tormẽta, si accedãt. Deinde pudorẽ cũ ducitur, et anteactæ uitæ recordationẽ. Accedit, quòd integer & sanus moritur. Vltimò, recordatio infamiæ, quæ manat ad posteros, ut nullus nisi inimicus suis, uelit illius recordari. Atq; hæc, si mors etiã absq; cruciatu sit, omnibus aduenĩũt. Quibus uerò etiam mors crudelior aduenit, his tanto difficilior fit exitus. Ergo hæc, & filiorum mors, quod à perpetuitatis spe nos subtrahat, maxima malorum sunt in humanis. Et tamen utraq; multi sine philosophia æquo animo tulerunt. Sed audi quo modo.

Mors publica ob quinque causas sæuissima.

Est quidam humor in nobis, quem atram bilem uocamus, qui cũm sæuit, & supremã cerebri arcẽ occupat, mentem è statu deijcit. Hunc dæmonem appellant multi: hic facit audere maxima, & ad flagitia impellit. Adeò ut plerique ex his qui talia perpetrãt, furore rapti, ad hæc perpetranda ducantur. Idem humor ad tolerandam mortem & cruciatus, mirum in modum iuuat. Vnde plures ex his non tam digni morte sunt, quàm quis existimat. Principes tamen acriter

Causæ patientiæ in tormentis, & patrandi maxima scelera.

acriter puniunt, ob propriam securitatē, ut in exemplū res transeat. Sed falluntur, quoniā qui moderati sunt, à multis flagitijs certè arcentur: sed hi nihil supra uires cogitant. Qui uerò hoc furore agitantur, non plus his supplicijs commouentur, quàm si nihil illos pati uiderent. Quimimò furore exacerbato plus irritantur. Ob hoc igitur apud multos populos ubi leuiora sunt supplicia, nihil adeò immane admittitur. Et ubi grauiora supplicia, immania etiam scelera magis perpetrātur. Videtur igitur utilius, sontes diuturno carcere macerare (tēpore enim humor dissipatur, & agnosci reus culpam, atq; pœnam) quā sæuo mortis genere eos interficere. Sed ad philosophiam reuertor. Hincinde igitur constitutis terminis humanæ conditionis, supplicio publico, & summa fœlicitate (quæ qualis sit, nunc dicā) quæritur meritò, an intersit aliquid, postquā fueris, & iam nō sis, qualis fueris. Nam si sis, aut per animi immortalitatem nemo dubitat: quamuis sint uariæ de hoc opiniones, quæ in libris de Consolatione, sunt recitatæ. Ex Virgilij enim sententia uidetur præstare memoria malorum, ut ibi:

O' passi grauiora, dabit Deus his quoq; finem,
Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

At Ausonius aliter: Sparge mero cineres, & odore perlue nardo. Et reliqua quæ sequuntur. Sed nos non de memoria rei quærimus, sed de re ipsa. Est autem quæstio nobilissima & tota naturalis, quæ ad fœlicitatem quæ ex animi immortalitate habetur, etiam plurimum conducit. Nec scio an ut in alijs arduis quæstionibus explicandis, eadem lux me comitabitur. Sed tentabimus difficillimam quæstionum sic: supponentes quòd nostra uita talis sit, qualis aquilæ, quæ fœlicissima est inter animalia ratione carentia, aut leporis, quæ miserrima. Beatus Paulus dicit

Vtrum præstet, quum non sis, fuisse fœlicē?

deteriorem esse conditionem nostram brutorum animaliũ, si nihil à morte superest. Igitur si fœlicitas præterita aliquid faceret ad beatitatem, cùm palàm sit hominem esse feliciorem belluis, præstaret fuisse hominem quàm belluam. Sed Paulus non de omnibus hominibus, uerùm de seipso & sibi similibus, qui miserrimã uitam ducebant ob persecutiones, sermonẽ habet. Quare argumentũ concludit oppositum. Aristoteles quoque dum in tertio Ethicorum agit de fortitudine, censet uirum fortem se debere sponte exponere morti. Quid igitur iuuaret, si fuisse fœlicem nihil prodest? Nam quòd in eo actu tantum uoluptatis ob excellentiam uirtutis capiat, quantã etiam si superuiueret centum annis non esset accepturus, non satisfacit, cùm moriens protinus nihilo sit fœlicior. Quòd si dicas, moriendũ fore, quia uita turpis ob fugam esset deterior? Respondeo, nos supponere nullam esse talem necessitatem, ut in Horatio, Coclite, & in Curtio: nã de his, seu similibus Aristoteles loquitur. Forsan dices, fortem morti se exponere, quia si superuixerit, uitam aget fœlicem, ob gloriam & honores ei delatos: si morietur, nihilo est alijs infœlicior. Igitur adhuc hæremus in uado, cùm nec una, nec altera autoritas rem hãc decernat, soluat'q; dubitationẽ. Rursus ergo repetentes quæstionem, quæ non solùm ad fœlicitatem, sed etiam ad uirtutem, ad gloriam'q; pertinet: ut in his & filij, & familia, & literarũ monumẽta comprehendãtur: quanquã ardua nimis sit hæc dubitatio & uiribus meis impar, aggredi tamen decet. Si igitur à morte quispiã alio non est beatior, nec iuuat fuisse, quid esse prodest? Etsi omninò anima superest, magna pars miseriæ est recordatio amissæ, etiam præteritæ fœlicitatis. Quòd si nihil interest fuisse fœlicem, cur fœlicitas tam anxiè quæritur? Et eo magis memoria post mortẽ apud homi-

nes,

nes, quasi ea uitæ pars sit? An nõ præstat fuisse Læliũ, Publicolam, Catonẽ, Antoniũ, Crassum, Ciceronẽ, Gracchũ, Porcinnã, Galbam, Hortensiũ, Q. Metellum, deniq; Pompeiũ, Cæsarem, Varronem, uirosq; illos fœlicissimos, aut semper, aut maiore ex parte, q̃ mendicantem? Videtur sanè ita esse: sed nondum ex his liquet quomodo? & an semper? uelut ab obitu subitò quidam existimantur esse fœlices, non tam diu pòst: sed uelut notæ ac picturæ obliterantur paulatim temporis diuturnitate: sic memoria ipsa fœlix: an non memoria, sed ipsum fuisse? Hoc autem semper. Semper enim fuit, quod aliquando fuit. Vnũ certum esse uidetur, nihil ad fœlicitatem magis conducere uita Epicurea, quæ cum fortitudine & mortis contemptu coniuncta est. Edere, bibere, ludere, nihil de morte & successibus rerum cogitare, commodis humanis cõsulere. A' morte autem talem fuisse præstat, uelut bucephalo & dormiẽti. Memoria enim lætior, & pars in toto superest, præcipuè in homine. Intellectus enim manet, atq; est. Sunt etiam filij partes parentũ, & ideo, & fratres, & familia, & affines, & germina. Filiorum autem casus & fœlicitates, in parentes redundare uidentur, quare & cæterorum affinium. Neq; enim tam miserabile esset aut iucundum, mori in orbitate, uel florenti sobole, nisi in filijs pars patris esset. Auulsum igitur germen lætatur & affligitur. Quocirca cùm semper maneat, etiam à fato fuisse fœlicem & gloria dignum præstat. Indicio est appetitus naturalis in belluis etiam, ut pro filijs se morti exponant, & gloriæ nonnunquã cupidæ sint. Naturale igitur desideriũ cùm frustrari nequeat, oportet aliquid esse quod fueris. Illud etiam facit, quod qui fuit, nõ amplius futurus est: quasi fuisse aliquid etiam sit, cùm non sis. Ideo & illud cessat, quòd eius quod amplius non est, nihilq; sit, neq; bonum sit

aliquod, neque malum: est enim aliquid in coniunctis. Nec obscura est hæc participatio in plantis & uilibus animalibus, quasi omnia unum sint: in hominibus autem, quamuis obscurior sit, ob perfectionē est tamen. Videtur etiam aliquid esse benignius, quandoquidē semel tantū fueris, fœlicem fuisse, & illustrem potius quàm abiectū & infœlicē: & hominē, melius quàm scarabeum. Propter hæc omnia, etiā fœlicē fuisse præstat, si nihil superesset. Inde illa facta fortissimorum regum, præcipuè Alexandri Magni, Cæsaris, & aliorū. At nunc (ut dictū est) intellectus manet. Multipliciter igitur beatū fuisse iuuat. Et cū nō sis, quod esse possis, uelle quod esse possis, tāquam summū bonum: hoc autē lex præstat. Quadrupliciter igitur fœlices simus: fide firma futuri seculi, sobole firma, beata uita, atq; gloria rerū gestarū aut sapientiæ: hæc autem bifariam nos fœlices reddit, & memoria apud homines, & conscientia cognitionis. Videtur autem & hoc naturalis affectus indicare: nam quilibet optat se potius fuisse Atticum, quàm seruum, qui in crucem actus fuerit. Nemo autem optat magis fuisse bucephalum, quàm leporem. Vt non solùm fuisse felicem, etiā cùm non sis, præstare constet: sed & in cognitione, rationeq; fœlicitatem esse constitutam.

Est autem & his qui uitam beatam agere student, istud necessarium scitu, quod diximus: scilicet, præstare uitam, & præteritas actiones bonas fuisse. Nam si nihil omninò sit discriminis, uoluptati opera danda esset. Hoc enim tantū habemus, quo fruimur. At uerò est: ideo uirtutis opera exercenda. Virtutis enim opus, postquā peractum est, affert uoluptatē animi: corporis autē uoluptas, tristitiā. Ergo ex his satis constat, hanc nostrā uitam nihil habere cōmune cū superiorū uita. Illa enim semper est, & efficax; hæc ineffi-

cax,

cax, & umbræ somniũ. Quãobrẽ et fœlicitas nostra, eodẽ modo nihil est propè. Constat autẽ fœlicitas primò quidem iuuenta, & sanitate firma, cum decore corporis. Circa autẽ fortunæ bona, ne sit pauper: sed neq; ualde diues: nam domus & diuitiæ, ad metã hominis esse debent. Si quidem diuitiæ multæ sunt, ut trirernis magna cũ paucis epibatis, si enim non custodiãtur, pereunt: & homo desidis & stulti nomen subit. Si autem custodiã adhibeas, quis custodiet ipsos custodes? uillicus, medicus, dispensator, cocus, mercator, aduocatus, ancillæ, omnes furantur. Itaque nulla est maior pœna, quàm uelle seruare, quod seruari uix potest. Hoc autem, sunt opes magnæ. Præterea cùm ægrotas, nullus peius se habet quàm diues. Medici proferunt morbum: hæres insidiatur: & sub ridentis persona, mortẽ tibi optat si optimus sit: si malus, etiam accelerat. Nec filij prædiuitis, modò magni sint, uolunt quicquã melius patri cæteris hæredib. Sint filij parui, tunc maximè sollicitus est pater, quomodo si moriatur illos tutos possit relinquere. Ergo diues sit, sed non admodũ: uerũ pro familiæ qualitate. In regione felici, sub Rege potente, aut constanti republica, cũ antiqua supellectile atque domo parata. Amicos habeat paucos & bonos, ipse uerò nulla respersus infamia. Sciens quæ ad delicias pertinent. Nihil autẽ cogitans, nisi præsens: ac etiã circa illud sola minuta, quibus in dies utatur. In his ergo solis eluescit quædã beatitudo humana per tẽpus, maior aliquanto indolentia Epicureorũ. Quæ tanto diutiùs protrahitur, quo hominis uita meliùs fuerit instituta atq; fortunata. Fœlicitas quibus constet.

Est & aliud genus fœlicitatis adulterinæ, uelut scabiei prurientis, & uindictam quærentis, & amantis, quod in diuitiarum acquisitione constat: cùm enim aliquid uehementiùs appetunt, illudq; possident, beati sibi uidentur, Fœlicitas adulterina.

cùm tamen sint miserrimi: in labore, ubi uoluptas abest, & opere non secundum uirtutẽ: cùm omnes fateantur, felicitatem humanam in alterutro horum esse constitutam.

Scelus quid.

Scelus uerò est mali ingentis perpetratio, propter spem futuri boni. Si uerò absq; spe, amentia est. Vtriq; qui magna perpetrant mala, atra bile aguntur, quamobrem & furere uidẽtur, & quæ faciunt, parati sunt pati. In stultis quidem & hæreticis, hoc perspicuum est: at in sceleratis nouo quidem, sed inusitato exemplo nuper apparuit. Quidam enim cùm principem nostrũ Gonzagã prodere uellet, & hostiũ in manus tradere: ubi caperetur: multis se confodit uulneribus: sed diligentia militũ seruatus ne occideretur, impetrauit ab ijs, cùm ad principem equo insidens duceretur, ut quod frigeret, palliũ uultui obducerent. Quo facto, dentibus linguã præcidens, sanguinis copia mortem asciuit: sibi non solùm moriendo cauens, ne proderet complices, sed etiam si nolens superfuisset. Non est ergo ut tantùm de morte ultrò appetenda glorientur antiqui, cùm & nostra ætas sæua miracula & maiora referat. Is igitur scelestus fuit, qui spe præmij aggressus est tantum scelus. Ferus & inhumanus cogitatione flagitij: inde in se impius manu, nec minus meditatione facinoris, demum perpetratione: ut nulla sit immanior bellua. Sed qui absq; spe bona, ista audent, nõ iam scelerati, sed amentes solùm ac stulti sunt: cùm alij, amentes & scelerati. Quamobrem hi quidem graui pœna digni sunt: illi, ad summum simplici morte. Nec hac quidem ob facinus, sed ne alios lædant, aut eausam præbeant simulata stultitia, facinora perpetrandi. Atque hæc de hominis affectibus, quæ ex anima ortum habent.

Historia mira.

Melancholiæ opera mirabilia.

Ex corpore uerò initium ducunt, ab humore quodam qui fex est sanguinis: atq; hic eadem fouet ex quibus etiam

oritur,

oritur, metus, cogitationes, superstitiones, ieiunia, labores: ex omnibus autem his etiã oritur. Sed idem præter hæc facit tolerantiam cruciatuũ, & futura præuidere: quod etiam testatur Aristoteles. Sed & dæmones illis uidentur, & illudi ab his se existimant. Sani uiuunt, quoniam humor ille cùm frigidus sit & siccus, omnem putredinem prohibet. Solùm contingunt his quartanæ, & macilenti sunt. Mirũ est quantam habeant in tormentis patientiam, ut supra naturã res uideatur. Quòd si cum hoc auderẽt, essent strenuissimi milites. Sed ut asini, longè plus perferunt uerberum & cruciatus, quam si aduersus lupos depugnarent: ita illi (dictu mirum) animosi sunt ad perferendum mala & iniurias: ad inferendũ autem, timidissimi: nisi atra fuerit bilis, aut melancholia ferueat. Admiratione uerò digna sunt, quæ ex ieiunio per hunc modum cõtingunt. Somnia, superstitio, dæmones, contemptus tormẽtorum, mortis desiderium, solitudo, futurorum diuinatio, obstinata opinio, constantia naturæ aduersus nocentia, ut serpentum ictus, uenena, uigiliæ. Insaniæ enim pars, hominem à tota stultitia redimit. Naturaliter igitur ieiunium & diuturna cogitatio ad mortis contemptum & aduersa perferenda, hominẽ præparant. Quinimò & tales cùm plurimum ab humana natura recedant, odore corporis, feras quibus exponuntur quãuis famelicas, nonnunquã arcent. Sed hoc nec in omnib. nec pluribus, neque semper. Tales etiam plerunq; si non ui pereant, diutissimè uiuunt sibi in eo uitæ genere (ut uidetur) felices. Quibusdã uerò & scientiarũ initia quædã, & linguarum alienarũ notitia, uel sponte, uel etiam exigua adiecta industria accedit. Quicquid autẽ supra hæc est, ex Deo est. Coadiuuantur autẽ & in illis, ita ut neq; ex hoc solo, nec ex illo, sed uelut cùm de Diuinatione loquemur, exponemus. Natura

Modus quo quis euchitur ad potentiam.

enim humana, à corpore afficitur & à legibus & consuetudinibus, & ab eo quod exteriùs aduenit. Quod uerò lege & consuetudine constat, uiolentũ quid habet, & magis motibus agitur, indiget. Res enim humanæ, motu perpetuo crescunt, spõte uerò decidunt, ob alienos motus. Propterea uideas stultos & imperitos optimis præferri: quoniam uulgus motui cedit, ut ligna securi. Imperitum enim est uulgus, & omne insensile cedit uiolentiæ. Vulgi autem opinio, fama est: famæ cedunt potentiores, nihilo uulgo sapientiores, sed in maioribus causis, & habiti fœliciores. Videtur igitur in humanis, plus esse ad ostentationem & infinitum nugarum ac fabularum, diuini autem parum, aut nihil: tot uerba inania, metus, spes, cogitationes atq; facta.

Processus rerum humanarum.

Verùm natura hæc nõ solùm secundum regiones, ut ad mediũ fertur, perficitur: sed & in unoquoq; genere & gente, successu temporũ, quasi melitis mixta. Vt uerò ad summum peruenerit, rursum decidit. Et ob id, filij sapientissimorum ignaui uidentur, quia iam mixtio ad summũ subtilitatis peruenit: igitur infirmi fiunt corpore, atq; ideo etiam anima: nam, ut ostensum est, animæ operationes corpora sequuntur. Cùm igitur sapientes melancholia & tenuitate substantiæ constent, in horum altero degenerant filij, uel in utroq; atq; primum ad animam, secundùm ad corpus refertur. Simili ratione & fortissimorum uirorum, & robustissimorum, & extremorum, in unoquoq; genere, filij ad familiaria degenerant. Alij quidem ad iracundiam, ut Caracalla Seueri, atq; ita in alijs. Aliquid tamẽ faciunt matres. Propterea & si extremi uiri (ut ita dicam) plerunq; sunt steriles, tum e i m propter uitia, tum propter incuriam & naturam: quæ si simili iungitur, steriles efficit: si moderatæ, imbecilles: si contrarijs, fœminas, aut læsa generant.

Maximi uiri cur steriles.

Mutantur

Mutantur uerò etiam faciliùs fœtus & partus, si homines mutantur affectibus: tenera enim illorum substantia. Vnde quidam nascentes in terræmotus momento, semper pauent: alij in tonitru, pauidi & languidi. Hora uerò qua cometæ lucent ardentiores, & quasi rapti uelut amantes. Sed hæc non tam euidentiora, quòd cometæ tempus longius sit, & strepitus ac commotio corporis plus agat, quàm sola uis astri. Nati quoq; interlunij tempore (ut Aristoteles censet) aut non uiuunt, aut debiles sunt: obseruauimus nos, omnes atra bile laborare.

Hora ortus quid faciat.

Mirum uerò, quantum possit regionis diuersitas & uictus: cùm sub Amida ciuitate, quam Persarum rex Sapor oppugnauerat, corpora Persarum & Romanorum ad sepulturam requirerentur, per Descenũ tribunum & scribam animaduersum est Romanos cæterosq; Europæos post quatriduum putrescere, taboq; corrumpi, ut nõ facile qui sint, dignoscantur: cùm contrà Persæ, siccatis corporibus, sine tabo, ut ligna durescunt. Quod ego in cadauere parentis, cùm lapis post uiginti annos inscripto epitaphio reponeretur, animaduerti. Solùm enim labiorum caro, & nasi summitas, & oculi absumpti erant. Indicio igitur, quantum ad corporis salubritatem, aër purior & exercitatio, cũ uictus moderatione, conferat. Vt iam Xenophonti credere possimus, qui panem, nasturtium, et aquã cibum dicat Persarum, aut salem nasturtij uice. Nam si ab obitu nec humor sit qui computrescat, nec solida membra, quantò minus uiuentibus morbi aduenient?

Persarũ cadauera non corrumpuntur.

Simili ratione, beatus Augustinus quendã se agnouisse refert, qui sudaret cùm uellet: nec hoc parum est, sed maius ac rariùs quàm lachrymari: atque hoc maius tamen, quàm tussire, sternutare, crepitum uentris mittere pro arbitrio.

Homines qui sudant cùm uolũt.

Nam

Nam omitto quòd hæc sint frequentia huius rarissimi prodigij, quasi causam tradere operepreciumest. Fit sudor, ut uidemus, à calore: calor autem, à spiritus retentione, ab exercitatione, ab agitatione, à timore, à coitu: itaq; hoc non aliud est dicere, quàm laxam habere cutim, prætenues humores, & animæ ualidiores affectus, quibus diu exercendis assueuerit.

Germanus hauriẽs uinum immoto gutture.

Vidisse dum puer essem, me memini Germanum quendam tribunum militum, qui cum Gallis stipendia merebatur, solitum uinum haurire, immoto gutture. Alij ligatis cruribus ac brachijs, amphoras plurimas sorbẽt, quas perpetuò meiunt. Cuius rei aliâs memini, sed non huius quòd hominem uiderim, qui urceos uitreos, clauos ferreos, aliáq; multa deuorabat modica stipe, inde pæululum contrectatis præcordijs singula reddebat: idem aliquãdo ad octoginta porros magnos crudos comedit. His igitur uentriculus est pro sacculo, & mergos imitantur. Ciuilius qui uoces animaliũ, dicas canem latrare, balare ouem, grunnire porcũ, hinnire equum: plures erunt quàm apud Ouidium, si modò eius sunt illa carmina de Animalium uocibus. Hi à pueris hæc discunt, quòd pulmones & aspera arteria, in quamuis formam effingantur. Sed & spiritus quantitas, & linguæ motus adhibere pro oportunitate conuenit. Firmus, è Romanorum tyrannis unus, Galeni tempore, ob hoc puto nomen adeptus, quòd incude super pectus imposito malleorum ictus perferret. Gratianus uerò pater Valentiniani Imperatoris, Funarius dictus, quòd quinq; milites funem ab adolescente, ui, nunquam è manibus extorquere ualuissent. Alius, in uenerem flagris cæsus, accendebatur. Philinus, Theophrasto teste, solo lacte tota uita usus est. Ratus credo forsan, se diuturniorem futurum. Alios uerò solis ficubus, &

Homines qui uentriculo, p sacculo utuntur.

Robotis mira exempla.

Homines cibis unicis utẽtes.

bus, & aqua alioquin robustos & incolumes, sed quibus sudor admodum malè oleret.

Nec solùm mira quædam in natura, hominibus contingere solent, sed etiam circa mores ac casus: quibusdã enim morb. corporis, animi salutem attulit: uelut Ptolemæo secundo, qui dum ualeret, occidit fratrem Argeum, Magam alterum fratrem bello lacessiuit: Arsinoem sororem, atque uxorem ductam, in exilium egit: eius filijs, ex altero tamen priore coniuge genitis, occisis: unde meritò per antiphrasim Philadelphus uocatus. Vbi morbo diuturno oppressus est, totum se studijs dedit: doctorem habuit Stratonem Lampsacenum, studiorum autem hortatorem Demetrium Phalereum, unde bibliothecam illam postea tam insignem instituit: cui quicquid ex antiquioribus codicibus habemus, præsertim Hippocratis, debemus. Sacros codices per Septuaginta interpretes in Græcam linguam uerti iussit. Ducenta millia Iudæorum libertate donauit. Theophrastum ad se accersiuit: in omnes eruditos mirum in modum beneficus. Eadem fortuna idem exemplum in Hierone Syracusanorũ tyranno, qui ante morbum nihilo mitior, nihilo cordatior, Gelone fratre fuit: pòst uerò ad studia Musarum, artiumq; contulit, ut simul animũ instruxerit, moresq; in melius mutauerit. Rarò enim fit, ut natura uel in utroq; peccet, uel in utroq; præstet, scilicet anima ac corpore. Robur enim immensum, plerumq; stultam de se confidentiam præstat: & ferinos mores, immodica sapientia ac morum integritas, imbecillibus uiribus sociari solet. Sed hæc rationi consona: illud magis mirum quod Rhodiginus scribit, Damocratem Palæsten morbo pedum certaminibus sacris ita se dedisse, ut deducta circa se linea, iuberet aduersarios si possent, illum loco submouerent: quod cùm non possent, abijt è certamine

Homines ex morbis meliores facti.

Homines rarò anima, & corpore præstant.

Damocrates è podagroso, athleta strenuus factus.

tamine sacro coronatus. Videtur enim humana natura, cũ uelit, plurimũ posse: adeò ut fermè in contrariũ affectum se transferat. Quibusdã etiã casus quasi naturã æmulari uisus est, uelut in Catone Censorino, qui quadragies quater accusatus, toties causam pro se dixit, totiesq; est absolutus. Sæpius Aristophon Athenis, Aeschine teste, nam gloriabatur nonagesies quinquies accusatus & absolutus. Nec mirum, illũ magnitudo administrationis, & humilitas natalium exposuit accusationibus: hunc uerò Græca leuitas, cũm uterq; ut bonus esset niteretur, iam malo seculo. Quocirca id me monet, quod ad aliam tamen pertinet tractationem, sed ob utilitatẽ ingentem non prætereundũ, ut adijciã. Scilicet probum uirum quærere debere magistratus temporibus bonis, ut plurib. & plurimum prosit. Temporibus autem malis, & tyrannicas potestates quærere non debet: oblatas recipere debet: ut minus obsit, mitiusq; agat, etiam in re pessima: quando quidem si ipse non recipiat, alter eò deterior sit recepturus. Caueat tamen, ne authoritatem loco det, aut tyrannidi fulcimenta præbeat. Priuatus autem, non se opponat improbis magistratibus, nec priuatorum uelit corrigere peccata. Nam si hoc ex uniuersi bono esset, atque Deo gratum, occasionem dedisset, ut iure id facere cum potestate posset. At ubi in magistratu sis, pro iustitia & aduersus improbos usq; ad mortem depugnandum est.

Hominem sæpius accusati & absoluti, & cur.

Hominis probi officium.

Illud uerò quæstione dignum est, animi affectus, corporeis sint potentiores? Dico autem dolorem, & uoluptatem, ad quos omnes alij reducantur. Videntur autẽ corporei magis afficere præsentes, quoniam præter affectum etiam corpus mutant, & maximè dolor. Multi enim post dolores maximos, claudi aut cæci, multò plures autem debiles euasere. At mentis affectus bifariàm maiores esse uidentur, &

Animi an corporis affectus plus nos moueant.

tur, & quod in parte principaliore, & quod pro præsenti tempore non solùm, sed etiam pro præterito & futuro nos afficiat. At præteritum longè maius est præsenti, futurũ autem cum termino non comprehendatur, imaginem habet infiniti. Si quis enim articulorum doloribus torqueatur, ubi resederint, statim quiescit omne malum: nec corpus imaginem morbi sibi in posterum fingit. At si quis fratrem aut dignitatem amittat, recordatur præteritæ uoluptatis, & in futurum quod cariturus sit, perpetuò discruciatur, imminente diuturno malo quasi toto præsente. Ergo longè maiores sunt uoluptates & dolores animi, quàm corporis. Et eò magis, quod (ut docuimus) hi ab animi uiribus possunt cohiberi, animi aũt à corpore nequaquã. Verũm dices, dubiũ uidetur, quia præterita felicitas, eiusq; memoria apud Epicureos in præsenti uoluptate collocatur: miseria in dolore. At communiter contrarium credi solet: & iuxta poëtam,

Præteritę felicitatis memoria an iucunda.

O' passi grauiora, dabit Deus his quoq; finem.

Et paulò pòst. Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Dupliciter illos solatur, & à memoria maiorũ calamitatũ præteritarũ, & à futura præsentiũ, ut iucundũ sit, meminisse malorũ, quæ præterierint. Videtur igitur & in hoc, & in præcedenti quæsito quandoq; distinguendũ: nã uelut animi affectus maiores sunt (ut docuimus) q̃ corporis, quidã tamen tam stupido sunt ingenio & molli corpore atq; deliciis ac luxu obruti, ut in his plus corpus possit quàm animus: ut in Scythis Thracibus, ob ingenij stupiditatem, & in Indis Seris ob luxum. Ita memoria calamitatũ, ubi aliquid habeat coniunctũ uoluptatis, ut lustrationem regionũ, aut uirtutis, ut in naufragio, bello, fuga è carcere, iucunda est, secus autem tristis. Ita è diuerso memoria uoluptatum, ubi uel uirtute partæ sint, aut aliquod earum uestigium maneat,

neat, uel sint continuatæ usq; ad præsens, uel cum alijs uoluptatibus, aut non finitæ nostra culpa, inter iucundos affectus numerari debet. Quòd si (hoc autē solùm superest) calamitates continuatæ sint ad præsens tempus usq;, sed tamē genera illarū, uirtute nostra finē fuerint consecuta: erit earum memoria mixta ex dolore atq; uoluptate: atque hæc de finibus euentuū. Aduentus uerò ipsius memoria semper est similis naturæ rei. Nam seu felicitas fortuna cōtigerit, gaudemus: seu industria, duplicata uoluptas erit. Ita si calamitas sponte sua euenerit, solemus sortem nostram dolere ac deplorare: si nostra culpa, duplex erit malum. Ita uerò (ut dixi) in quibusdam lætioribus natura & usu sapiētioribus, memoria calamitatum, etiam magnum commodum affert ad bene, beateq; uiuendum. Sicut contraria ratione, stultis & tristibus onerosa est recordatio præteritarum felicitatum, quæ iure meritò grata esse deberet. Epicurus igitur, qui angustam uiam, & inopem habuerat supellectilem felicitatis humanæ constituendæ, ut qui deorum affinitatem, eruditionem, uirtutem, atq; honestum sustulerit: quasi coactus est in tanta penuria materiæ, cum præsens uoluptas breuissima esset, futura incerta, felicitatis suæ maximā partem in memoria præteritæ uoluptatis collocare.

Infelicitas triplex. Infelices autem prorsus uitijs, aut casu, aut natura. Natura maximè, quorum corpora ab animis discordant, uelut animus egregius in infirmo corpore, qui seipsum arrodit: & corpus ualidum atque pulchrum cum animo uili, quod spernitur & contumelijs afficitur: decorū enim putant multi, his qui specie insigni sunt, iniuriam inferre, ut fortiores uideantur. Vt species digna non omnino optanda sit, neque utilis, si non eidem etiā fortitudo adiungatur: & quanto robur maius, eo infelicior sit conditio. Nunc quidem de sanis

corporibus

corporibus loquimur, quanquam & in ægris tolerantia fortis animi uix tantùm conferat, quantum obest dolor, quem suscipit, recordatione impeditæ uirtutis animi.

Ex his autem quæ dicta sunt, quæstionis solutio oritur: scilicet, an pygmei esse possint? Multum autem refert, credere esse Pygmeos, & pumiliones aliquos esse: nam de his satis constat, & nos in libris de Subtilitate, mentionem unius egregij fecimus: nam reliquorum membra crassiora sunt, quàm ut magnitudini tam exiguæ respondeant: at hic membra ad symmetriam facta habuit. Non tamen pygmeus erat: nam gentem, non casum, refert Pygmeus, & quæ octo solùm annis uiuat. Quidam ergo homines, iuxta Aristotelis sententiam, esse putant: at hominis uita tam breuis, in una gente esse potest. Garamantum genus, quamuis innumeris afficiatur incommodis, atq; maximis, quadraginta annorum spacio (quod fermè minimùm esse existimo uni genti) uiuit. Si igitur Pygmei octo solùm annis uiuerent, necesse esset aliquas gentes illis proximas uiginti, aut triginta annis etiam uiuere: quod tamen neque ipse Aristoteles affirmat. Præterea si tam parùm uiuerent, parùm etiam in utero matris essent: quoniam gestationis uteri tempora, & uitæ sibi necessariò respondent. Et quanquam uitulus in utero nouem menses, ut infans, impleat, uiuit tamen uitulus usque ad quindecim annos: quamuis ob labores, multi boues ac uaccæ, aliaq; incommoda, decimum annum non excedant. Indicio est, quod ob incommoda, quoniam (ut superiùs diximus) bos uigesimum implet annum. Sed & alia est ratio, cur tam breue uitæ tempus, tam longæ conformationi non conueniat in homine: possit tamen in belluis admitti: nam si longa gestatio uteri sit, uita uerò tam breuis, genus necessariò breui peribit: quoniam tertiam partem

Pygmei an sint.

Lib. 11. iuxta finem.

saltem senectæ tribuere oportet, sextam ephebiæ, relinquentur quatuor anni tantùm generationi utiles. In hominibus autem uides, cùm sit animal rationis compos, quot impedimenta contingant ob leges & consuetudines: & ob mentis affectus, quot sint impotentes: quare necessarium esset, ut plures uno, uelut catuli & sues, gignerentur. at hoc in nullo animali longæ gestationis uisum est, quare necesse est hoc esse fabulosum, quod fertur. Qui uerò dixerunt, nõ hominum hoc esse genus, sed quippiam medium, quod neq; regatur, nec habeat rempublicam, loquitur tamen & imperfectè, ut inter belluas, & homines moribus, & ratione sint constituti, uelut & de Satyris antiquitas fabulatur: hi maiore reprehẽsione digni sunt. Existimant enim hoc, quoniam hominem pluribus principijs à belluis differre credunt, uelut differt pluribus potẽtijs, membris, facultatibus, atq; operationibus. Homo autem nõ ita à bellua differt: sed hoc uno quod est ratio. Est autem ratio, ut ex uno aliud inferre ualeat, quæ sæpiùs (ut aliùs dixi) geminata, ut in numeris, in mundi constitutione, tot rerum uarietates, tot ornamenta affert: sicut in hypericonis herba pro exemplo uidemus. necesse est igitur, animal habere, aut non habere hoc: neq; inter ista mediũ potest inueniri: quod habet homo est, quod non habet bellua. Si dicas imperfectã habere, hoc esse nequit: quoniã, ut in Arcanis demonstratum est, omnis forma perfecta est, & suæ operationis propriæ potens. Si obijcias, animalia quædã quosdam habere sensus hebetes, ut pisces uisum: non forma hebes est, sed instrumentum cuius indicio est, quod & inter ipsa quædam præstant alijs, quoniam instrumentum habent præstantiùs: at si forma ipsa & anima circumscriptã haberet facultatem, uel sub optimo instrumento melior fieri non posset. At si dicas, tales esse

esse Pygmeos, hominum comparatione, atq; rationis ipsius, quales sunt pisces uisus habita ratione, in comparatione ad aues, ad quadrupeda: nihilo secius fatearis, oportet Pygmeos perfectos esse homines, quoniam eorum forma perfecta est. non autem medios inter belluas, & homines. Apparet ergo Pygmeorum historiam esse fabulosam, quod & Strabo sentit, & nostra ætas, cùm omnia nunc fermè orbis mirabilia innotuerint, declarat. Sed quod tantum philosophum decepit, fuit Homeri autoritas non apud illũ leuis: & uulgaris quædã fama, è felium quodã genere solertissimo, cuius antea meminimus, imò potiùs simiarum orta. Et forsan, quòd existimauerint utrumq; extremum, pari ratione atq; necessitate in naturalibus habendum esse. Cùm igitur dentur gigantes, dabuntur & Pygmei: quod & uerum est. nam si pro gigantibus extremã magnitudinem intelligas, sunt Pygmei plures, quàm gigantes: sed pro miraculo, non pro gente: sin aũt gigantes pro gente procera accipias: sunt & gentes pusilla statura: sed nõ adeò parua, nec breuis adeò uitæ, nec quæ cũ gruibus pugnent. Quòd & si essent homines, non possent esse destituti proprio hominis fine, qui est contemplatio: nam tam breui uiuentes, ad summam perfectionem peruenire non possent, naturæ impotentia, non casu: quandoquidem summa perfectio omnium scientiarum cognitionem præsupponit, quæ plus exigit temporis, quàm illis superest à pueritia, ab actibus uitæ, aliisq; impedimentis. Nam si homines sunt, oportet & affectus ciuiles habere, & uitæ rationem, & nouem mensibus in utero manere, ut tam uaria machina, & tam exactum temperamentum naturæ absoluatur, ut instrumentum esse possit animæ nostræ. Eædem quoq; partes sunt in magno & paruo.

Hominum quoq; cadaueribus, quædam dictu mira inesse ui.

Cadauera humanorũ propria.

se uidentur: suspensi, ad solem conuerti dicuntur, aut forsan id contingit, quoniam propter obliquitatem quocunq; facies respicere uidetur, aut quoniam solis calor humidum ad se trahat. Eiusmodi de plantis alibi narrata sunt. At pilos barbæ, tum capillos, & ungues crescere deprehensum est etiam ultra annum. Synæsius enim narrat, corpora Aegyptiorum deradi solita, ut conderentur. Causa igitur est, uel cutis contractio, uelut etiam in unguibus: uel quia etiam hæc à calore præter naturam contingere solent. Referunt, beato Gaudentio cũm sex perpetuis mensibus ab obitu inhumatus mansisset, perpetuò illi ungues, & capillos superauctos.

Aurium sordes.

In sordibus etiam humani corporis, uires sunt haud contemnendæ. Aurium enim puncturis impositæ dolores sedãt: & urinæ spumam palea circumactæ dissoluunt. Et stercus, & urina, & quæ in balneo colliguntur, & saliua omnia egregias habent uires: de quibus in Medicamentorum historia tractatum est.

Nutrices multùm afferunt infantibus, non solùm circa temperiem, sed etiam mores. Vnde sapienter seu finxerint, seu uera narrauerint, ueteres dixerunt, Romulum à lupa lactatum: fuit enim ferinis moribus, astutus, fortissimus, & omnis incommodi patientissimus. Itaq; qui à capra lactantur, stulti ac salaces euadunt: talis enim est hircus.

Lactatio à capra quid agat.

Mors homini minùs molesta est ex senio, ut Aristoteles inquit: hoc solo deterior, quod antè multa perfert incommoda adeò senex. Proxima, quæ ex uiperæ cuiusdam morsu contingit, cuius meminit Plutarchus. Succedit huic, quæ ex potu meconij: nam dormientes pereunt. Quarta fit potu cicutæ, de qua aliàs, auctore Theophrasto: sed hæc torquet persæpè, ut & meconium: uiperæ autem morsus non adeò cuiq;

Mortis mitis sex genera.

tuiq; in promptu est. Quinta fit dealbatis nuper cubiculi parietibus, accensisq; carbonibus, quum quis dormierit. Interrogaui enim iam deprehensas, ac penè mortuos, qui mihi retulerunt nil sensisse mali. Vltima contingit his, qui in aqua suffocantur. nam quæ ex sanguinis profluuio accidit, iuxta finem laboriosa est, ut Tacitus refert. Quæsitum est sæpiùs etiam, quot filios parere possit mulier, qui superuiuant? Aristoteles refert, mulierem quatuor partibus XX ædidisse, quorum maior pars superuixerit. Idem Paulus libro XLVI Digestorum, dum agit de solutionibus, ad Vrseium Ferocem scribens affirmat: sed non satis explicat Aristotelis mentem, aut forsan plus æquo. Maius est, quod addit: fuisse suis temporibus Romæ mulierem Aegyptiam ex Alexandria urbe, quæ quinq; simul pepererit, & tũ habuerit incolumes. Idem Paulus censait libro V, dum de Iudicijs agit, tantùm tres nasci posse, qui supersint, quod nos aliquando uidimus. Rursus titulo, Si pars hæreditatis petatur, ex Theophrasto dicente, τὸ γὰρ ἅπαξ, ἢ δὶς παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. tres tantùm ac si possint educari, legem statuit: quod quæ semel aut bis contingunt, leges præterent. Fieri igitur potest, ut plures, quàm tres simul nati uiuant, sed monstrificum est.

Mulier quot possit infantes parere.

Caluescit homo anteriore parte ac media, non occipitio: nec pueri, nec mulieres, nec spadones, nec cæci: castratis, pili sensim decidunt, præter quàm pubis, cilijs, & supercilijs pili non decidunt, quoniam ab ortu congeniti sunt. Qui etiam bifida barba sunt, non adeò caluescunt. Supercilia etiam quibusdam decidunt, barba mulieribus nonnunquam adnascitur, uelut olim in Caria, quod diuinationis signũ erat. Canities uerò in temporibus primò, inde in sinciput, ultimò in occipite: canescunt qui simul dormiunt ce-

Qui caluescant

lerius, ob anhelitum, quem à socio excipiunt. Pili præcisi à radice crescunt, non pennæ, neq; alæ insectorum: perfrigeratis quouis modo, ut senio, tabe, morbo, etiam morte, pili, & ungues crescunt, duriores'q; euadunt. Homini cilia sunt in utraq; palpebra, & pili in anteriore parte corporis, cùm cæteris animalibus solùm in superiore palpebra cilia sint & pili in dorso magis, quoniam dorsum quadrupedibus iniuriæ, & casibus magis obnoxium est. Sic & cilia magis superiori palpebræ conueniunt, quoniam prona sunt.

Gemelli di uersorũ sexuũ cur debiles.

Fœmina & masculus si simul edantur, rarò superuiuunt ambo, quoniam natura ambobus uix potest satisfacere. Si superuiuant, sunt debiles, utpote à uitiato principio progeniti: nõ quia ante tempus unus, uel pòst alter necessariò orti sint. Nam constat, mares aliquos tardè nasci, & robustos, & fœmellas celeriter. Item causa incrementi in masculis, & absolutionis in utero, est calor: atq; id rectè ab Aristotele dictum: incrementi in fœminis humidum tenuiùs, & ob id celeriùs extenditur.

SENSVS, CAPVT XLI.

Lapis in uesica quomodo dignoscatur.

SENSVS esse, omnibus notum est: quot'q; sint, & causam quod totidem sint, in libris de Subtilitate declarauimus. At uerò uires illorum partim sic, partim autem non. Quis enim sensus tactu hebetior in homine. Et tamen lapidem in uesica cathetera deprehendimus. Nam si illum tangamus digitis apprehendentes catheterã, sentimus lapidem non secùs ac si tangeremus. Quomodo, uix dici potest: & tamen licet. Quinimò & quantitatem percipimus, deducentes catheteram. Percipitur & auditu, cuius causam aliâs diximus. Sonus enim transfertur per in-

ane